

УДК 821.161.3-21*А. Дудараў

А. А. Шчарбатая

Навук. кір. – Т. А. Фіцнер, канд. філал. навук, дацэнт

АДМЕТНАСЦЬ УВАСАБЛЕННЯ АЙЧЫННАЙ ГІСТОРЫІ Ў П'ЕСЕ А. ДУДАРАВА «ПАЛАЧАНКА»

У дадзеным артыкуле разглядаецца гістарычная п'еса Аляксея Дударова: вызначаецца яе жанравая характарыстыка, даецца падрабязны разгляд вобразнай сістэмы з пункту гледжання гістарычнай дакладнасці, адзначаюцца асаблівасці інтэрпрэтацыі гісторыі. Мэта артыкула – прасачыць адметнасці адлюстравання гісторыі, галоўныя рысы якой выяўляюцца ў межах дадзенага артыкула. У даследаванні сцвярджаецца, што вобразы рэальных гістарычных асоб выкарыстоўваюцца з мэтай драматызацыі пэўнай гістарычнай эпохі, звяртаецца ўвага на вольную трактоўку гістарычных падзей аўтарам.

У п'есе «Палачанка» Аляксей Дудараў паказвае вядомую летапісную падзею – шлюб полацкай князёўны Рагнеды і наўгародскага князя Уладзіміра. Цікавым з'яўляецца той факт, што ў дадзеным творы аўтар выкарыстоўвае наватарскі прыём увасаблення падзей гістарычнага мінулага: ён адыходзіць ад агульнавядомай трактоўкі гісторыі і малюе сваю ўласную карціну таго, што адбывалася ў далёкія ад нас часы. Дададзены твор мае пэўныя разыходжанні з агульнавядомым летапісным сюжэтам. А. Дудараў у п'есе наўмысна інтэрпрэтуе падзеі, якія адбываліся ў старажытнасці і робіць гэта па-майстэрску смела, даючы волю сваёй фантазіі. Галоўнай мэтай любога драматурга з'яўляецца тэатралізацыя свайго твора на сцэне. Сучаснага чалавека не прыцягвае і не цікавіць сухая трактоўка гісторыі, недынамічнае развіццё падзей. Аляксей Дудараў гэта цудоўна ведае, і, прытрымліваючыся ўласнай мастацкай версіі, стварае той твор, які заваёўвае ўвагу як чытачоў, так і гледачоў сваёй незвычайнасцю. Разглядаючы жанравыя асаблівасці п'есы, можна адзначыць, што яна адносіцца да гістарычнай драмы (нягледзячы на тое, што аўтар вызначае жанр п'есы як «полацкая легенда»), бо ў ёй увасобіліся пэўныя старонкі гістарычнага мінулага краіны і знайшлі сваё адлюстраванне жыццё і дзейнасць вядомых гістарычных асоб. 127 Як адзначае Ф. В. Драбень, «гістарычная драматургія – гэта яшчэ і магчымасць адлюстравання галоўных накірункаў грамадскага развіцця, якое праяўляецца ў агульнанародных падзеях і індывідуальных лёсах гістарычных асоб» [1, с. 43]. Сапраўды, галоўнымі рысамі гістарычнай драмы з'яўляецца наяўнасць вядомых гістарычных асоб, якія паўплывалі на ход гісторыі, а таксама апісанне сапраўдных гістарычных падзей. Аляксей Дудараў у творы згадвае рэальна існуючых людзей, а таксама закранае вельмі важныя пытанні таго часу: сацыяльна-палітычнае становішча краіны, міжусобную барацьбу за ўладу паміж родзічамі і г. д. У п'есе ўзгадваецца смерць бацькі Уладзіміра Святаслава. Гістарычна занатавана, што Святаслаў Ігаравіч – гэта кіеўскі і наўгародскі князь, бацька Уладзіміра, Яраполка і Алега. Пры вяртанні з паходу на Балгарыю Святаслаў быў забіты печанегамі ў 972 годзе на дняпроўскіх парогах. Таксама вядома, што падчас нападу на печанегаў на кіеўскага князя амаль усе воіны (не толькі Святаслаў) палеглі ў баі. А з княжацкага чэрапа печанежскі хан Кура зрабіў чашу. Гэты гістарычны факт знайшоў сваё адлюстраванне ў п'есе: «[Блуд]: Пабілі ўсіх... А князю галаву // Адсеклі. З чэрапа зрабілі сабе чару, // І з чары гэтай іхні п'е важак...» [4, с. 200]. Таксама ў п'есе адной з галоўных дзеючых асоб з'яўляецца полацкі князь Рагвалод. Ён, зыходзячы з трактоўкі гістарычнага сюжэта Аляксея Дударова, загадаў падмануць наўгародскіх сватоў: па яго просьбе Любава – служка Рагнеды, пераапанулася ў вопратку дачкі Рагвалода і адказала на прапанову выйсці замуж за Уладзіміра. Праз вобраз Рагвалода ў творы ўздымаецца праблема ўзаемаадносін паміж бацькамі і дзецьмі. У дударавскай трактоўцы Рагвалоду прыпісваецца жорсткасць, бессардэчнасць у адносінах да яго дачкі. Гэта выразна відаць на прыкладзе дыялогу паміж Рагвалодам і Рагнедай, падчас якога бацька паведамляе, што даў станоўчы адказ на прапанову аддаць дачку замуж за кіеўскага князя Яраполка. Рагвалод не жадае слухаць Рагнеду, ён ставіць інтарэсы дзяржавы вышэй за пачуцці

сваёй роднай дачкі: «Тут княства лёс... Дзяржаўны інтарэс... // А ён за ўсё... за ўсё заўжды вышэйшы...» [4, с. 231]. Ён не разглядае каханне як прычыну адмовы, бо лічыць, што каханне – гэта не самае галоўнае ў жыцці князёўны: «Князёўна ты! Халопкі хай кахаюць» [4, с. 232]. Адным з галоўных персанажаў п’есы «Палачанка» з’яўляецца наўгародскі князь Уладзімір. У летапісных хроніках адзначаецца, што Уладзімір – малодшы сын Святаслава Ігаравіча і ключніцы княгіні Вольгі Малушы. Па сутнасці, ён з’яўляўся незаконнанароджаным сынам, які, па гэтай прычыне, амаль не меў ніякіх правоў на Літаратурavedение 128 велікакняжацкі прастол: «[Дабрыня]: Таму што князь ты толькі напалову. // Ад Святаслава – князь, з Малушы – ключнік!» [4, с. 220]. Вобраз Уладзіміра ў творы набывае як станоўчыя, так і адмоўныя рысы. Да прыкладу, высакародства князя прасочваецца ў яго адносінах да народу. Калі памёр яго бацька, то старэйшы сын Яраполк загадаў сваім малодшым братам прынесці ахвяру Перуну (выразныя рысы язычніцтва). І гэтай ахвярай павінен быў стаць чалавек, а дакладней – вельмі прыгожы і смелы юнак, які здолеў бы прыслужваць Святаполку на тым свеце. Уладзімір кажа людзям аб тым, што ён супраць гэтага, але гэта тая неабходнасць, якую патрэбна выканаць Ноўгараду. І, каб пазбегнуць нявінных ахвяр, князь прапаноўвае сваю кандыдатуру для абраду ахвярапрынашэння: «Сябе ў ахвяру лепей прынясу, // А слова не парушу...» [4, с. 205]. Канешне, шляхам подкупу і падману, які здзейсніў дзядзька Уладзіміра, забілі іншага чалавека, але здольнасць ахвяраваць сабой дзеля іншых паказвае Уладзіміра са станоўчага боку. Таксама, згодна з Аляксеем Дударавым, Уладзімір здатны на высокія, чыстыя пачуцці, якія, у выніку абразы яго гонару, перараслі ў помсту. Адмова ў шлюбе прыводзіць князя ў шаленства: ён вырашае адпомсціць сваёй каханай і гвалціць «князёўну пры бацьку, пры дружыне, на вачах ва ўсіх» [4, с. 249], потым забівае Рагвалода і яе братаў, а затым сілай бярэ за жонку: «Раbam не дазваляецца кахаць! // Яны каханне здабываюць сілай» [4, с. 247]. Па гэтай прычыне вобраз Уладзіміра набывае выразныя рысы антыгероя. Нельга не адзначыць вобраз Дабрыні – дзядзькі Уладзіміра, які, па сутнасці, з’яўляўся правай рукой князя. Гістарычна зафіксавана, што на самай справе Дабрыня быў дзядзькам Уладзіміра. Ён з’яўляўся родным братам Малушы, маці Уладзіміра. Ён займаўся выхаваннем будучага князя, а потым стаў яго настаўнікам і ваяводам. Ёсць меркаванне, што менавіта па загадзе Дабрыні Уладзімір накіраваўся спачатку ў Полацк, каб адпомсціць Рагнедзе за абразу памяці Малушы, а пасля і ў Кіеў, каб вырваць уладу з рук старэйшага брата Яраполка. У п’есе Дабрыня паўстае перад чытачом як чалавек, які бездакорна выконвае загады свайго князя і гатовы пайсці на ўсё, каб дапамагчы яму дасягнуць любой мэты. Разам з Дабрыняй у п’есе фігуруе Блуд – кіеўскі служка, які прытрымліваецца пазіцыі: «Калі служыць двум ворагам сумленна, // Здабудзеш перамогу несумненна, // Хто б з іх у рэшце рэшт ні перамог... // Аддзячыць, бо яму ты дапамог...» [4, с. 230]. Ён, з’яўляючыся шпіёнам, які перадае звесткі з Кіева ў Ноўгарад і наадварот, падштурхоўвае Дабрыню да выканання розных злачынных спраў: наводзіць на думку аб падмене ахвяры, якую павінны былі прынесці Перуну; дае парад, як расказаць Уладзіміру аб адмове 129 Рагнеды ад шлюбу, каб князь адчуў абразу як мужчына і г.д. Нават яго прозвішча гаворыць само за сябе: «Блуд» хутчэй за ўсё паходзіць ад слова «блудзіць», якое мае значэнне альбо дрэнна сябе паводзіць, альбо блукаць. Такім чынам, можна адзначыць, што «А. Дудараў не імкнецца стварыць драматургічныя партрэты вядомых асоб, а шукае яркіх жарсцяў, перажыванняў, падаючы іх на фоне гістарычных дэкарацый» [2, с. 672]. Таксама вельмі цікавым з’яўляецца тое, што п’еса з моўнастылёвага боку прадстаўляе сабой сінтэз прозы з паэзіяй. П. Васючэнка – адзін з даследчыкаў гістарычнай спадчыны А. Дударова, адзначае яго зварот да творчага вопыту У. Шэкспіра: «Шэкспірызацыя паводле Дударова – гэта імклівыя змены месца дзеяння, умоўнасць дэкарацый, эфектныя масавыя сцэны, канцэнтрацыя сцэнічнага часу, моцныя характары, крутыя жарсці, перапады камічнага і трагічнага, звар’яцелыя мысляры і мудрыя блазны» [3, с. 1]. І, насамрэч, большая палова твора напісана класічным шэкспіраўскім памерам – пяцістопным ямбам. Праводзячы паралель з Аляксеем Дударавым, трэба адзначыць, што нават па сённяшні дзень даследчыкі творчасці Шэкспіра не могуць у поўнай ступені аднесці яго п’есы да таго ці іншага жанру, так як складанасць выклікае размежаванне трагедыі і гістарычнай драмы. Трэба

адзначыць, што прозай у Аляксея Дударова размаўляюць простыя сяляне – Палясоўшчык і Селянін, а вершаванай мовай – уся вышэйшая знаць. Дадзенае размеркаванне мовы паміж групамі персанажаў указвае на розніцу ў іх сацыяльным становішчы; дапамагае больш поўна і ясна ўявіць агульную карціну нораваў і звычаяў таго часу і г.д. У размовах паміж Палясоўшчыкам і Селянінам закранаюцца пытанні, якія датычацца нялёгкай долі простых людзей, якія жывуць пад прымусам вышэйшай улады. У сувязі з тым, як паводзіць і адчувае сябе князь і яго світа, звычайнаму люду неабходна прыстасоўвацца да гэтых абставін і дзейнічаць у адпаведнасці з імі. Закранаючы гэтую тэму, Аляксей Дудароў даносіць думку аб тым, наколькі ў тыя часы было складаным становішча не толькі палітычнае, але і сацыяльнае: «[Селянін]: Чым я вінен, што князь мой абразіў князя чужога?» [4, с. 249]. Акрамя гэтага, увядзенне ў агульную структуру п'есы сцэн з размовамі паміж Селянінам і Палясоўшчыкам дапамагае надаць п'есе большую тэатральную відовішчнасць і засяродзіць увагу чытача на розных сацыяльных праблемах X стагоддзя. Праз вобразы сялян і іх адносіны ў творы адлюстроўваюцца язычніцкія традыцыі і звычаі таго часу. На фоне галоўнага дзеяння Літаратуроведение 130 адбываецца паганскае свята Ярыла, падчас якога і сустракаюцца галоўныя героі твора. Узгадваецца старадаўні звычай, згодна з якім падчас свята ў гонар Бога Сонца маладым дзяўчатам патрэбна распрануцца, забіць белага пеўня, абмазацца яго крывёю і вадзіць карагоды ўсю ноч. Людзі надавалі гэтым дзеяннем сакральны сэнс і верылі, што, калі выканаць гэтыя патрабаванні, у сям'і і ў хаце ўсё будзе добра. У творы закранаецца праблема распаўсюджвання на славянскіх тэрыторыях шматбожжа: «[Селянін]: Ой, багоў багата. І з кожным трэба ладзіць... І ўсе есці хочуць. Холадна – нясі ахвяру Дажбогу, каб сонца даў, засушыла – рэж ягня перад Макрынай...» [4, с. 208]. Як вядома, потым у 988 годзе на тэрыторыі Кіеўскай Русі князем Уладзімірам Святаслававічам, які, дарэчы, у гісторыі быў вядомы таксама як Уладзімір Чырвонае Сонейка, было ўведзена хрысціянства. Гістарычная даведка, якая была пададзена Аляксеем Дударавым у канцы п'есы (а гэта таксама дазваляе канкрэтызаваць п'есу «Палачанка» як гістарычную драму), асвятляе далейшыя падзеі, якія датычыліся Уладзіміра і яго жонкі Рагнеды, якая ў далейшым атрымала хрысціянскае імя Анастасія. Падсумоўваючы, зазначым, што Аляксей Дудароў інтэрпрэтуе вядомы летапісны сюжэт з мэтай папулярызацыі ведаў пра даўніну і абуджэння цікавасці да вывучэння гісторыі краіны ў сучаснага пакалення. Ён робіць спробу рамантызаваць гістарычны сюжэт, надзяляе сваіх персанажаў рысамі характэрнай эпохі, робіць іх носбітамі традыцый і звычаяў беларускага народа. Аўтар спрабуе знайсці адказ на пытанне, якое да сённяшняга часу хвалюе гісторыкаў: што паслужыла прычынай і хто з'яўляецца ініцыятарам вайны паміж Наўгародскім і Полацкім княствамі. А вольная трактоўка летапіснага сюжэта, прапанаваная Аляксеем Дударавым, дае магчымасць даць адказ на гэтыя пытанні. Спіс літаратуры

- 1 Драбеня, Ф. В. Беларуская драматургія канца XX – пачатку XXI стагоддзя: жанрава-стылёвая тэндэнцыя / Ф. В. Драбеня; навук. рэд. Л. Д. Сінькова. – Мінск: БДУ, 2012. – 119 с.
- 2 Гісторыя беларускай літаратуры: у 4 т. / НАН Беларусі; Ін-т літ. імя Я. Купалы. Т. 4. Кн. 2. – Мінск : Беларус. навука, 2003. - 974 с.
- 3 Васючэнка, П. В. Перакульваючы стэрэатыпы / П. В. Васючэнка // Літаратура і мастацтва. – 2010. – № 23. – С. 16.
- 4 Дудароў, А. А. Князь Вітаўт: п'есы / А. А. Дудароў. – Мінск: Маст. літ., 2005. – 318 с.